

I.B. КНИШ

ЕКОЛОГІЧНА ПОЛІТИКА КИТАЮ В КОНТЕКСТІ ВЗАЄМОДІЇ СУСПІЛЬСТВА І ПРИРОДИ

Розглянуто взаємодію людини та суспільства з довкіллям; зазначено, що незмінним тлом постійної трансформації цієї взаємодії залишалося усвідомлення того, наскільки життя людини залежить від природи. Констатовано, що теперішня екологічна ситуація в Китаї, попри її постійну актуалізацію на всіх рівнях, залишається нерозв'язаною, а загрози для життєдіяльності людини та середовища її існування продовжують зростати. Виокремлено провідні напрями, етапи та механізми сучасної екологічної політики Китаю. Акцентовано на тому, що заходи на рівні плагених процесів щодо намагання подолати екологічні проблеми залишаються переважно неефективними. Наголошено, що джерельна база статті стане в пригоді під час подальшого вивчення наявних і виявлення нових шляхів подолання екологічної кризи з урахуванням особливостей сучасних модернізаційних та інноваційних процесів, що відбуваються в Китаї.

Ключові слова: політика, Китай, взаємодія суспільства й природи, плагенні процеси.

I.V. KNYSH

CHINA'S ENVIRONMENTAL POLICY IN THE CONTEXT OF THE INTERACTION BETWEEN SOCIETY AND NATURE

The interaction of human and society with the environment is examined; it is noted that the constant background of the constant transformation of this interaction has remained the awareness of the extent to which human life depends on nature. It is stated that the current environmental situation in China, despite its constant updating at all levels, remains unresolved, and threats to human life and the environment continue to grow. The leading directions, stages and mechanisms of China's modern environmental policy are highlighted. It is emphasized that measures at the level of plague processes in attempts to overcome environmental problems remain largely ineffective. It is emphasized that the source base of the article will be useful in further studying existing and identifying new ways to overcome the environmental crisis, taking into account the peculiarities of modern modernization and innovation processes taking place in China.

Key words: policy, China, interaction of society and nature, plague processes.

Постановка проблеми. Поява екологічних проблем унаслідок активної економічної діяльності, зокрема екстенсивного використання природних ресурсів, змусила людство нарешті усвідомити необхідність захисту довкілля й дбайливого ставлення до нього, а також окреслити шляхи подальшого використання природних ресурсів для задоволення своїх потреб. Китайська екологічна політика («комплекс заходів, спрямованих на охорону довкілля, збереження і відновлення природних ресурсів, запровадження безвідходних і маловідходних, екологічно чистих технологій, розвитку природоохоронного виховання й освіти, правову охорону екосистем» [7, с. 16]) має певні особливості. Спочатку вона зосереджувалася на плагених процесах, спрямованих на боротьбу з тим, що вже сталося, й була малоефективною, але відтак її творці вдалися до рішучих дій, спрямованих на побудову екологічної цивілізації, створення екологічного законодавства й природоохоронних організацій, прищеплення ціннісних орієнтирів щодо дбайливого ставлення до природи завдяки освіті та вихованню тощо.

Задля більш повного висвітлення зв'язку із важливими науковими та практичними завданнями вважаємо за доцільне зробити посилання на програмні документи міжнародного та / або національного рівня:

1) Цілі сталого розвитку (ЦСР) розраховані на період від 2015 до 2030 р. і нараховують 17 Глобальних

цілей, яким відповідають 169 завдань. Що стосується екологічних питань, яким присвячена дана стаття відповідають цілі № 13–15 [5].

2) Китайська програма екологічного маркування «China Environmentally Friendly Certification» (CQC) допомагає: громадянам стати більш відповідальними за довкілля, підвищувати обізнаність населення та сприяючи споживанню екологічних продуктів, які не шкодять людині; підприємствам не бути марнотратним і допомагають отримати конкурентну перевагу в міжнародній торгівлі [12].

3) Європейська комісія (ЄК) у рамках міжнародного співробітництва між ЄС і Китаєм постійно розглядає прийняття проєктів, що мають забезпечити покращення інфраструктури моніторингу біорізноманіття на підтримку інтегрованих підходів, здатних забезпечити кращий синергізм між пом'якшенням, адаптацією та збереженням [13].

Отже, екологічна політика Китаю на початку ХХІ ст. почала отримувати наукове обґрунтування та стала одним із провідних складників національної стратегії, склавши підґрунтя для побудови екологічної цивілізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ретельно досліджуючи праці Л. Коха, М. Хаммата, Ю-Лан Фунг і Цаолу Лу, Андрій Кадикало дійшов до розуміння, що китайська філософія не розглядала

довкілля з утилітарного боку, а зосереджувала увагу переважно на вивченні «вчинків» індивіда з огляду на їхню «природну гармонію», й це повністю взабезпечило науку від етики. Запропонована Цаолу Лу нова модель мислення, згідно з якою космос і природа розглядалися б як єдине ціле, внаслідок чого теоретичні пошуки в галузі сучасної «технологічної науки». Це дало змогу нейтралізувати теоретичний дуалізм, розв'язати певні протиріччя між Сходом і Заходом та започаткувати плідний діалог двох культур [4, с. 102–111].

Класики марксизму та їхні послідовники наголошували на забрудненні довкілля, спричиненому виробництвом і неналежними умовами життя робітників, але екологічні проблеми Китаю західних капіталістів не обходили. Саме тому у сучасному галузевому законодавстві Китаю багато уваги присвячено екологічній політиці Китаю.

Тетяна Перга, ретельно дослідивши галузеве законодавство Китаю, у своїх дослідженнях констатувала, що екологічна політика Китаю почала отримувати наприкінці ХХ ст. й наукове обґрунтування, а відтак закріпилася в науковому та політичному дискурсі як один із складників національної стратегії, склавши підґрунтя для побудови екологічної цивілізації, в межах якої природоохоронна діяльність і відшкодування збитків, завданих довкіллю, стали ключовими передумовами сталості економічного розвитку.

Мета статті – визначити екологічну політику Китаю в контексті взаємодії суспільства і природи.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- виокремити провідні напрями й етапи екологічної політики Китаю в аспекті загальної теорії соціоприродної взаємодії;
- з'ясувати місце екологічної політики в загальній стратегії розвитку держави;
- визначити особливості й дієві механізми сучасної екологічної політики Китаю на суспільному, технологічному й природному рівнях взаємодії суспільства й довкілля.

Виклад основного матеріалу. Методологічне підґрунтя дослідження складають: загальна теорія взаємодії суспільства й природи, що вможливила аналіз основних напрямів і механізмів подолання екологічної кризи; порівняльно-історичний підхід, який дозволив розглянути динаміку екологічної політики Китаю; системний підхід, що сприяв комплексному вивченню особливостей екологічної політики Китаю з урахуванням соціально-економічних, політичних і освітньо-виховних чинників.

Екологічна політика КНР постійно зазнавала змін. Спочатку переважали механізми, пов'язані з впливом на плагненні процеси (результати екологічної взаємодії, які після породження функціонують і розвиваються за законами неекологічних сфер дійсності), тобто спрямовані на боротьбу з тим, що вже сталося; натомість системна цілеспрямована діяльність із охорони природних ресурсів зазвичай здійснювалася неналежним чином, а отже, була малоефективною. Із часу проголошення республіки в

1949 р. й до початку 1970-х усі зусилля китайського керівництва було спрямовано на створення ефективної економічної моделі, тому державний апарат спрямовував ресурси тільки на ліквідацію локальних проблем, які могли б призвести до катастрофічних наслідків.

Сучасна китайська філософія, активно залучаючи надбання світової (зокрема, філософії марксизму), трансформуючи знання про світ і його особливості, не цурається й власної традиційної стратегії розвитку філософії, освіти та виховання [1; 2, с. 16]. Попри всі переваги та недоліки марксизму, докладно висвітлені І.В. Владленовою, Н.Б. Годзь і М.В. Смолягою [3, с. 16], маємо зазначити, що він не приділяв жодної уваги екологічним питанням, адже за часів його зародження, поширення й розвитку вони ще не набули такої актуальності, як нині. Водночас класики марксизму та їхні послідовники наголошували на забрудненні довкілля, спричиненому виробництвом і неналежними умовами життя робітників, що призводили до значного скорочення його тривалості. Але оскільки дешевої робочої сили тоді не бракувало, західних капіталістів ці проблеми не обходили [9, с. 84–88].

Обравши за вихідний пункт своєї політики марксистські постулати, владні кола Китаю теж спершу не переймалися екологічними питаннями. Проте політика «великого стрибка» Мао Цзедуна, спрямована на індустріалізацію й культурну революцію, невдовзі призвела до голодомору 1961 р., який забрав життя 20 млн китайців. Так реагування лише на плагненні процеси засвідчило свою вкрай низьку ефективність і змусило китайську владу замислитися про зміну курсу. Після участі в конференції ООН з проблем довкілля й розвитку (Стокгольм, 1972) вона ще глибше усвідомила важливість урахування екологічних чинників задля соціально-економічного поступу країни та була змушена вдатися до розробки дієвих механізмів захисту довкілля.

Спершу було створено Агенцію із захисту довкілля, контролю промислових викидів і екологічного планування та впроваджено перші заходи з охорони природних ресурсів. Модернізація країни, що розпочалась у 1978 р., та перехід від традиційного аграрного укладу до індустріального спричинили докорінні зміни в китайському суспільстві. Ідеться про політику «одна сім'я – одна дитина», яка втілювалася впродовж 1979–2015 р. До її наслідків належали зменшення чисельності населення, що своєю чергою призвело до його старіння (яке особливо яскраво проявилось у 2015 р.), зростання злочинності, насамперед проституції й наркоманії, та кількості самогубств. Зусилля влади, спрямовані на стабілізацію ситуації, а саме зняття обмежень на народження дітей (із 2015 р. – двох, а з 2021-го – трьох), грошова допомога батькам новонароджених тощо, досі не дали бажаних результатів. Освічені жінки не те що відмовляються народжувати, а навіть не бажають укласти шлюб через розчарування в батьківських якостях потенційних чоловіків. Влада вдається й до інших заходів із покращення демографічної картини, пом'якшуючи імміграційні

закони, реструктуризуючи китайські трудові ресурси тощо [8, с. 40–41]. Щодо природоохоронної діяльності, передусім було створено й упорядковано галузеве законодавство, докладно проаналізоване Тетяною Пергою [10].

Задля більш повного висвітлення зв'язку із важливими науковими та практичними завданнями вважаємо за доцільне розглянути деякі програмні документи міжнародного та / або національного рівня. 25 жовтня 1971 року 26-а сесія Генеральної Асамблеї ООН 76 голосами «за», 35 – «проти» і 17, які утрималися, схвалила внесений 23 країнами проект Резолюції № 2758 «Відновлення законних прав Китайської Народної Республіки в ООН» (англ. «Restoration of the lawful rights of the People's Republic of China in the United Nations») й ухвалила рішення про відновлення законних прав КНР в ООН. З 1992 р. прискорився процес приєднання Китаю до ключових договірно-правових режимів і конвенцій ООН, зокрема з питань захисту інтелектуальної власності, біорізноманіття, прав людини, морського права та ядерної безпеки.

Так, представник КНР при ООН Фу Цун, виступаючи на відкритті міністерського сегменту Політичного форуму високого рівня ООН зі сталого розвитку закликав міжнародне співтовариство практикувати мультилатералізм і сприяти поверненню у правильне русло Порядку денного в галузі сталого розвитку на період до 2030 р. Мотивувавши це тим, що досягнутий прогрес у глобальній реалізації Цілей сталого розвитку (ЦСР) далеко не відповідають сучасним очікуванням. Зазначимо, що Цілі сталого розвитку, які були ухвалені на Саміті ООН зі сталого розвитку замінили Цілі розвитку тисячоліття, термін яких закінчився наприкінці 2015 р. ЦСР ухвалені на період від 2015 до 2030 р. і нараховують 17 Глобальних цілей, яким відповідають 169 завдань. Що стосується екологічних питань, яким присвячена дана стаття відповідають цілі № 13–15 [8]. При цьому, як зазначає China Radio International представник КНР при ООН Фу Цун, виступаючи на відкритті міністерського сегменту Політичного форуму високого рівня ООН зі сталого розвитку від імені «Групи друзів на підтримку Ініціативи з глобального розвитку», закликав міжнародне співтовариство практикувати мультилатералізм і сприяти поверненню у правильне русло Порядку денного в галузі сталого розвитку на період до 2030 р. Мотивувавши це тим, що досягнутий прогрес у глобальній реалізації Цілі в галузі сталого розвитку (ЦСР) далеко не відповідає сучасним очікуванням: «Розвинені країни повинні взяти на себе провідну роль у значному скороченні викидів, достроковому досягненні вуглецевої нейтральності та ефективному виконанні своїх зобов'язань, включаючи зобов'язання з кліматичного фінансування. Ми повинні рішуче протистояти одностороннім примусовим заходам, що введені з метою запобігання повноцінному досягненню соціально-економічного розвитку, особливо в країнах, що розвиваються, а також будь-яким заходам, вжитим для реалізації протекціонізму та зведення «зелених» торгових бар'єрів під приводом зміни клімату», – сказав Фу Цун [8].

Китайська програма екологічного маркування «China Environmentally Friendly Certification» (CQC) була запущена Центром екологічної сертифікації Управління охорони навколишнього середовища у 2003 році. Був розроблений набір технічних критеріїв для кожної категорії продуктів згідно до прийнятих міжнародних стандартів та технологічних вимог щодо екологічних продуктів, проголошених Національним бюро охорони навколишнього середовища [11]. Отже, ця програма допомагає: широкій громадськості стати більш відповідальними за навколишнє середовище, підвищуючи обізнаність населення Китаю та сприяючи споживанню екологічних продуктів; підприємствам не бути марнотратним у використанні невідновлюваних джерел ресурсів, заохочує розробку та виробництво екологічно чистих продуктів, які не завдають шкоди людині. Це дозволяє підприємствам у Китаї отримати конкурентну перевагу в міжнародній торгівлі [12].

Європейська комісія (ЕК) у рамках міжнародного співробітництва між ЄС і Китаєм (Програма ЄС LIFE 2024: Шлях до Збереження Довкілля та Глобального Розвитку (LIFE Calls for Proposals 2024)) розглядає прийняття проекту, що має забезпечити покращення інфраструктури моніторингу біорізноманіття на підтримку інтегрованих підходів, здатних забезпечити кращий синергізм між пом'якшенням, адаптацією та збереженням [13].

Таким чином, як ми бачимо, на початку XXI ст. екологічна політика Китаю почала отримувати й наукове обґрунтування, а відтак закріпилася в науковому та політичному дискурсі як один із складників національної стратегії, склавши підґрунтя для побудови екологічної цивілізації, в межах якої природоохоронна діяльність і відшкодування збитків, завданих довкіллю, стали ключовими передумовами сталості економічного розвитку. Пріоритетними напрямками екологічної політики КНР є такі, що спираються на механізми подолання екологічної кризи на рівні техногенних процесів взаємодії суспільства й природи. Зокрема, йдеться про високотехнологічне виробництво, здатне знизити антропогенний вплив на довкілля, а отже, запобігти екологічній кризі.

Екологічна політика Китаю вийшла на вищий рівень розвитку, коли в конституції було закріплено тезу про прагнення до побудови екологічної цивілізації [14]. Важливо, що це поняття тісно пов'язане з новим етапом модернізації й урбанізації. Перший із зазначених процесів покликаний перетворити китайську економіку на інформаційну [6, с. 84]; другий увиразнює теорію «мирного розвитку», що позиціонує Китай як відповідального світового лідера, що спирається на «м'яку силу» (soft power), і як країну, орієнтовану на розв'язання власних внутрішніх проблем і піднесення добробуту свого народу, а не на втручання в справи інших країн, тобто спрямовану на розвиток інфраструктури, покращення життя сільських мешканців і екологічної ситуації в містах [6, с. 33–34].

Отже, в Китаї екологічну політику визнано складником державної ідеології, офіційним дороговказом для розвитку всіх галузей життя.

Наголошено, що джерельна база статті стане в нагоді під час подальшого вивчення наявних і виявлення нових шляхів подолання екологічної кризи з урахуванням особливостей сучасних модернізаційних та інноваційних процесів, що відбуваються в Китаї.

Висновки. Китай цілеспрямовано рухається до створення ефективної екологічної політики, що відповідатиме сучасним вимогам щодо охорони довкілля й сприятиме формуванню засад сталого розвитку. Сучасна екологічна політика держави вибудовується з урахуванням перетворень у системі «суспільство – природа»: вдосконалення олюднено-природного світу, всієї системи «виробництво – споживання» в тому напрямі, який забезпечив би неухильний поступ суспільства й виробництва без шкоди для довкілля. На часі зміни на технологічному рівні взаємодії суспільства й природи, пов'язані з екологізованим і екологічним виробництвом, адже заходи, що їх уживають на рівні плагенних процесів, залишаються неефективними.

Використання III-інструментів. Застосування III-інструментів: для пошуку джерел інформації, перевірки орфографії та пунктуації.

Список джерел інформації

1. Годзь Н.Б. (2024). Переваги і недоліки цифрової освіти в контексті викладання дисциплін з точки зору філософії освіти. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. Серія: *Актуальні проблеми розвитку українського суспільства* : зб. наук. праць. № 1. С. 19–24. Retrieved from <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/78710> <https://doi.org/10.20998/2227-6890.2024.1.03>

2. Годзь Н. (2024). Питання особливостей сучасної китайської філософії в площині аналізу феноменів глобалізму, цифрової освіти та філософії марксизму в Китаї. *Науковий журнал «Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філософія». № 26. С. 11–17. Retrieved from <https://journals.ua.edu.ua/Philosophy/article/view/4115> <https://doi.org/10.20998/2227-6890.2024.1.04>

3. Владленова І.В., Годзь Н.Б., Смоляга М.В. (2024). Універсальна методологія для складних соціальних систем: від марксизму, прагма-діалектики до системного аналізу. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. № 49. С. 15–18. Retrieved from http://apfs.nuoua.od.ua/archive/49_2024/5.pdf

4. Кадикало А. (2021). Китайська філософія та західна наука: зміна відношення в англомовній дослідницькій літературі ХХ століття. *Вісник Львівського університету. Серія філософські науки*. Вип. 27. С. 102–111. Retrieved from http://fs-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/27_2021/13.pdf

5. Китай закликав до повернення у правильне русло Порядку денного у сфері сталого розвитку на період до 2030 року. (2024-07-17). *China Radio International. CRI*. Retrieved from <https://ukrainian.cri.cn/2024/07/17/ARTTYtLKha76DZ0JGK5GwXbn240717.shtml>

6. *Китай очима Азії* : колективна монографія. (2017). Інститут сходознавства ім. А.Ю. Кримського НАН України ; Українська асоціація китаєзнавців. Київ. 316 с.

7. Кірейцева Г.В., Палій О.В., Коцюба І.Г. (2020). Екологічна політика як інструмент досягнення цілей сталого розвитку країни. *Тези Всеукраїнської науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих вчених «Сталий розвиток країни в рамках Європейської інтеграції»*,

12 листопада 2020 року. Житомир : Житомирська політехніка. С. 16–18.

8. Книш І.В. (2023). Демографічна криза в Китаї: трансформація габітуальних практик. *Китаєзнавчі дослідження* (漢學研究). № 1. С. 40–54. Retrieved from <https://chinese-studies.com.ua/index.php/journal/article/view/237/217>

9. Книш І.В. (2020). *Номадизм у соціальних та дискурсивних практиках: історія та сучасна актуалізація* : дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.03 / Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ. 507 с. Retrieved from <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/33734/1/%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%9A%D0%BD%D0%B8%D1%88.pdf>

10. Пепра Т.Ю. (2021). *Екологічне законодавство КНР. Китай в період реформ і відкритості* : зб. наук. праць ; за заг. ред. Н.Д. Гордньої ; ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», Інститут Конфуція Київського національного лінгвістичного університету. Київ. С. 112–129. Retrieved from <https://elibrary.ivinas.gov.ua/5685/1/%D0%9F%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%B0%20%D0%A2.%20%D0%AE.%20%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B5%20%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%20%D0%9A%D0%9D%D0%A0.pdf>

11. Сяодан Жан. *Китайська програма екологічного маркування «China Environmentally Friendly Certification»*. Retrieved from <https://web.archive.org/web/20150319235149/http://www.greencouncil.org/eng/greenlabel/china.asp>

12. China Environmental United Certification Center. Retrieved from <http://www.sepacec.com/>

13. EU-China international cooperation on improving monitoring for better integrated climate and biodiversity approaches, using environmental and Earth observation. HORIZON-CL6-2024-CLIMATE-01-7. EU Funding & Tenders Portal. European Commission. Retrieved from <https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/opportunities/topic-details/horizon-cl6-2024-climate-01-7?matchWords=false&tenders=false&forthcoming=false&programmePeriod=2021%20-%202027&frameworkProgramme=43108390&programmePart=43121563&callIdentifier=HORIZON-CL6-2024-CLIMATE-01>

14. Stalley P. *China's climate progress may have faltered in 2018, but it seems to be on the right path*. Retrieved from <https://theconversation.com/chinas-climate-progress-may-have-faltered-in-2018-but-it-seems-to-be-on-the-right-path-108589>

References (transliterated)

1. Hodz N.B. (2024). Perevahy i nedoliky tsyfrovoy osvity v konteksti vykladannia dystsyplin z tochky zoru filosofii osvity. *Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu «KhPI»*. Serii: *Aktualni problemy rozvytku ukrainskoho suspilstva* : zb. nauk. prats. № 1. S. 19–24. Retrieved from <https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/78710> <https://doi.org/10.20998/2227-6890.2024.1.03>

2. Hodz N. (2024). Pytannia osoblyvosti suchasnoi kytaiskoi filosofii v ploshchyni analizu fenomeniv hlobalizmu, tsyfrovoy osvity ta filosofii marksyzmu v Kytai. *Naukovyi zhurnal «Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia»*. Serii «Filosofii». № 26. S. 11–17. Retrieved from <https://journals.ua.edu.ua/Philosophy/article/view/4115> <https://doi.org/10.20998/2227-6890.2024.1.04>

3. Vladlenova I.V., Hodz N.B., Smoliaha M.V. (2024). Universalna metodolohiia dlia skladnykh sotsialnykh system:

vid marksyzmu, prahma-dialektyky do systemnoho analizu. Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii. № 49. S. 15–18. Retrieved from http://apfs.nuoua.od.ua/archive/49_2024/5.pdf

4. Kadykalo A. (2021). Kytaiska filosofii ta zakhidna nauka: zmina vidnoshennia v anhlomovnii doslidnytskii literaturi KhKh stolittia. Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriiia filosofski nauky. Vyp. 27. S. 102–111. Retrieved from http://fs-visnyk.lnu.lviv.ua/archive/27_2021/13.pdf

5. Kytai zaklykav do povernennia u pravylne ruslo Poriadku dennoho u sferi staloho rozvytku na period do 2030 roku. (2024-07-17). China Radio International. CRI. Retrieved from <https://ukrainian.cri.cn/2024/07/17/ARTIYtLKHA76DZ0JGK5GwXbn240717.shtml>

6. Kytai ochyma Azii : kolektyvna monohrafiia. (2017). Instytut skhodoznavstva im. A.Yu. Krymskoho NAN Ukrainy ; Ukrainka asotsiatsiia kytaieznnavtsiv. Kyiv. 316 s.

7. Kireitseva H.V., Palii O.V., Kotsiuba I.H. (2020). Ekolohichna polityka yak instrument dosiahnennia tsilei staloho rozvytku krainy. Tezy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii zdobuvachiv vyshchoi osvity i molodykh vchenykh «Stalyi rozvytok krainy v ramkakh Yevropeiskoi intehratsii», 12 lystopada 2020 roku. Zhytomyr : Zhytomyrska politekhnika. S. 16–18.

8. Knysh I.V. (2023). Demohrafichna kryza v Kytai: transformatsiia habitualnykh praktyk. Kytaieznnavchi doslidzhennia (漢學研究). № 1. S. 40–54. Retrieved from <https://chinese-studies.com.ua/index.php/journal/article/view/237/217>

9. Knysh I.V. (2020). Nomadyzm u sotsialnykh ta dyskursyvykh praktykakh: istoriia ta suchasna aktualizatsiia : dys. ... d-ra filos. nauk : 09.00.03 / Kyivskiy universytet imeni Borysa Hrinchenka. Kyiv. 507 s. Retrieved from https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/33734/1/%D0%94%D0%B8%D1%81_%D0%9A%D0%BD%D0%B8%D1%88.pdf

10. Perha T.Yu. (2021). Ekolohichne zakonodavstvo KNR. Kytai v period reform i vidkrytosti : zb. nauk. prats ; za zah. red. N.D. Horodnoi ; DU «Instytut vsesvitnoi istorii NAN Ukrainy», Instytut Konfutsiia Kyivskoho natsionalnoho

linhvistychnoho universytetu. Kyiv. S. 112–129. Retrieved from

<https://elibrary.ivinas.gov.ua/5685/1/%D0%9F%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%B0%20%D0%A2.%20%D0%AE.%20%D0%95%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B5%20%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE%20%D0%9A%D0%9D%D0%A0.pdf>

11. Siaodan Zhan. Kytaiska prohrama ekolohichnoho markuvannia «China Environmentally Friendly Certification». Retrieved from

<https://web.archive.org/web/20150319235149/http://www.greencouncil.org/eng/greenlabel/china.asp>

12. China Environmental United Certification Center. Retrieved from <http://www.sepacec.com/>

13. EU-China international cooperation on improving monitoring for better integrated climate and biodiversity approaches, using environmental and Earth observation. HORIZON-CL6-2024-CLIMATE-01-7. EU Funding & Tenders Portal. European Commission. Retrieved from <https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/portal/screen/opportunities/topic-details/horizon-cl6-2024-climate-01-7?matchWords=false&tenders=false&forthcoming=false&programmePeriod=2021%20-%202027&frameworkProgramme=43108390&programmePart=43121563&callIdentifier=HORIZON-CL6-2024-CLIMATE-01>

14. Stalley P. China's climate progress may have faltered in 2018, but it seems to be on the right path. Retrieved from <https://theconversation.com/chinas-climate-progress-may-have-faltered-in-2018-but-it-seems-to-be-on-the-right-path-108589>

Надійшла (received) 06.10.2025

Прийнята (accepted) 20.10.2025

Дата публікації (publication date) 23.01.2026

Відомості про авторів / About the Authors

Книш Інна Василівна (Knysh Inna) – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», доктор філософських наук, професор, професор кафедри педагогіки та психології управління соціальними системами ім. акад. І.А. Зязюна; Харків, Україна; ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-1746-359X>